

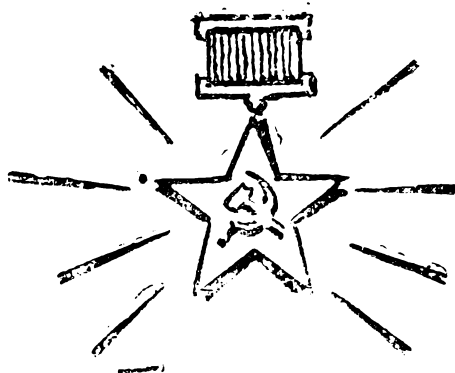

Хизгил Авшалумов

ТЮЛБОГЬОР

Хизгил АВШАЛУМОВ

ТЮЛЬБОГЬОР

Махачкала Дагучпедгиз
1992

Э и сборник дешенде оморот произвeдeниeгъo, омбар-деки эз комигъoки дефус зeрe омoрeбируйт эзи e чeнд. салгъo пушo. Лaп кeлeтe пpoизвeдeниe, э и сбop-ник дepигъo, гънди пoэмa «Гюлбoгъop».

Пoэмa ихдилoт coхдeни э тoвун гъoзнe-гъэдep, чeтинe вe жoбopдлyгъe зиндeгyни эн тэгIрифлyгъe зeн хэлгъ иму — Гюлбoгъop Дaвyдoвa, эн eки эз сyгъдeи Игидгъoй Жoфoй Coциaлиcти э рeспyбликaймy, э тoвун эн дyгъoжoвoнe кyкгъoй энy, дoрeтгъo жун хyгъшдeрe э Кeлe дoв. гIoй Вaтaни э гъэршyгъ хyнpизe тaлaвyрчигъoй фaшиcти.

Э и сбopник гъeмчун дешeндe омoрeт e чeнд cтиxигъo, мeтeлeгъo нeсигIэтгъoй, бeбeгъo, килитлeмeгъo вe e чeнд oвocунeгъoй хэлгъимy эpи гIэилгъo.

А $\frac{4803570200-411}{\text{м } 124(03)-92}$

© Х. Д. Авшалумов, 1992

© Дагучпедгиз, 1992

ISBN 5-7437-0402-3

*Эри тэгГрифльуе зен дигьиме, Исид эн
Жофой Социалисти, дедей эн дуй э Келе
довглой Ватани жун хуьшдере доретгьо кук-
гьо, дедей эн Рувин хьэрмэхьме — Гюлбо-
гьор Давыдова.*

ГЮЛБОГЬОР

Позма

Шев нимей эз зуревоз,
Гьемей гюьлом э хифлет де,
Не сеси, не унг, не овоз,
Гуйге нисди гьич е зинде.

Энжэгъ асму эдей жеде
Менг чуьн тьоз э руй дерьёгъ,
Симов зере эдей рафде,
Гьич хэберсуьз эзи дуьнегъ.

Гуйге гьечи гьозор чумгьо
Асдарагьо эзу дури,
Батмиш бире э хэелгьо,
Дениширет э руй хори.

Гюлбогьориш эз зуревоз
Э тэхьное хуней хуьшде,
Чуме гьечи э гужевоз
Хиспире э хов веберде.

Бирден гуйге э гуш энугу
Сес пенжере куфде омо,
Рувин, Довид — кукгьой энугу
Огол зеруьт сэхд гьеебо.

— Э дей! Дедей! Вэхиз, метерс,
Иму оморейм лап эз дури,
И ченд салгьо бирей чумгIэрс,
Дуыл иму гье э лойтуь бири.

Вэхиз виним ебо туьре, ой дедей!
Гьэл дешеним э гьэл еки, жон дедей!
Хьэсрот деде нен баларе, ой дедей!
Вегирим иму дуь эз еки, жон дедей!

Хов келе зен гье е бирден
Учмиш бисдо эз чум энү,
Чуьн руьхь инсон эз гьэд беден,
Чуьн парусьсдек эз лулей ю.

Сер-су, билбул вэхишд э пой,
Видовусд у э ен эн дер,
Гуйге эз шэх эн туьнде чой
Гиж рафд пире, вомунде сер.

Гьулгьоре у чуьн дуь гьэнет
Лов сохде э рэхь энугьо,
Э дуьл дери хьэсрот-ниет,
Омо э сес эн балагьо.

«Ой кудойме! И чуь кори?!..
Э дер-боже екиш нисди,
Э дуьлме деш огьи-зари
Эз мунде жигеш венгесди!..»

Гюлбогьор вогошд э хуне
Гуйге э зир келе шеле,
Сер ю гьуз, дес э чуне,
Поисд э ен эн пенжере.

Шев сокити. Е нешумош
Э пушой чум нис вохурде,

Энжэгъ кулок евош-евош
Пенжерере эдей куфде.

Товуш эн менг эдей рихде
Э сер сипре муйгъой энү,
Эз мунде жигеш зиеёдте
Сипи бире муй сер энү.

Сие черде сифет томом
Диеш сиегъ, могъбул бири,
Гуйге гъэмгъой гъемей гIуьлом
Э дуьл хуьшде у вечери.

Эз келе довгIо верасде
Омбаре салгъо гирошди.
Оммо шев-руз чум эн деде
Э рэхъ балагъо домунди.

У лугъонде чухуригъо
Эз бомбагъой эн дуьшме,
Эз зуревоз тамам угъо
Пур бирет эслогъ гъеме.

Вечаруьсде дигъ-шегьергъо
Дуборе оводу бирет,
Гъэлпе бире хоригъо
Э богъ-мэхъсуьл чарусдет.

Ярагъой эн солдатгъо
Эз зуревоз хос бирет,
Энжэгъ э жигей энугъо
Ковре дэгъмегъо вемундет.

Оммо ярай эн дуьл деде
Э довгIо кук вир сохдигъо,
Гъечи э дуьл зери зеде,
Хос нис бире гъич е вэхдгъо.

И ченд салгьо шевгьо э хов
Гюлбогьор бирден бужу бире,
Гьуй зерени у эз хьэлов,
Кукгьою э ер сморе.

У гье ченд-ченд гиле,
Гуйге э хов нэгI, э эврен,
Э ен эн дер, эн пенжере,
Кукгьой хуьщдере у дири.

Оммо салгьо нубот еки
Эдет зере гиросше,
Эз дуь кукгьо семе еки
Тегьелемиш нис вогосше.

Шев эз нине гиросши,
Менг э асму эдей жесде,
Гюлбогьор э гьэм домунди
Э ен пенжере поисде.

Э пушой чум эн Гюлбогьор
Чуьн кервугьо жерге-жерге,
Омо гиросш рузгьо эз ер,
Мугьгьр венгесде э дуьл гуйге.

Э ер омо, гIэре доре
Гофгьой хэгьер: е руз богьор,
Чуььтам бебе-Шоул уре
Доге нум эн «Гюлбогьор».

...Э гIэрей боггьо, вишегьо
Пэхьни бири дигь Гюлбогьор,
Гуьллуь-савзее чеменгьо
Дуьл инсоне сохденуьт шор.

Омбар хуб берекетлуынуыт
Эн Мюшгуыр чогы хоригьо,
Сал бе сал вероморенуыт
Инжо буле махьсуылгьо

Богъгьой Мюшгуыр э вэхд васал
Э гуьлевоз геймиш бире,
Гуйге эз буй шир не гӀэсел
Сер одоми серхуш бире.

Э чум-гӀэиней раче духдер
Инжо гуьлей эн онгуре,
Мизеруыт угьо гьечи бемзер,
ТэгӀриф доре хорищуре.

Шомомогьой бисдугьоре
Эз ширин - лезет энугьо,
Э синей гӀэруьс хумне зере,
Мигуфдируыт мюшгуыригьо.

Оммо эй косиб инжош
Зиндегуни лап четин бу,
Молгьо, муьлкгьо, хиш, кутониш
Омбардеки эн гӀошир бу.

Э и четине земоне
Бу Шоуле се духделе,
Е доне гӀэил нарине,
Небиребу уре гьеле.

Кире кук нисдиге
Уре мигуфдируыт «хьомол»,
Эз гьеме мердгьо гуйге
У бу лухсуьл ве бадмозол.

Духдер гӀэил хьисоб небу,
Эй эни дерд небу чоре,

Эй зен-шуьвер саркуши бу
Угьоре гье духдер бире.

Эй де духдер небирен
Е парагьо эй духдер ю
Мино уре нум — «Невон»,
ЕгІни духдер де нивою...

Мибесд э кишд эн хуьшде
Хьомол — бебей эн духдергьо,
Е гьирмизине кишдире,
Мигешд э гъэд эн мердгьо.

Худо винуь э руй хори
ЕгІни хьомоли гуфдире,
Соху э у езугьбери,
Дуь юре гІэил нарине.

Небу гуйте бадте нифри
Эзи жире нифри-лово:
«Гьич кишди эн хьомоли
Эз киштитуь мефураво!..»

Кук эй бебе — гьисд нишоне,
Дошдогор уре э пире вэхд,
Оммо эз духдер-делине
Небу уре эслогь е бэхд.

Жофой бебе эй духдергьо
ЕгІни негьогъи, пучини,
Эри хуней кесгьо-едгьо
Кешире жофой знуни.

Э метелегьо, э вэгІзгьо
Негьогъ нисс гуфдире:
«Сенгъ эн боруй хуней кесгьо
Зенде зенгьо духдере...»

Шоуле и дес нмид бу
Белки и дес худо гьони,
Раси э гъэвл ве дод энуг,
Зен мизенуг «шоре зани...»

Гюлбогьор э шуьгъэм дебу
Бебе сохде гъечи ниет,
Эзи сэхдте ниет небу
И бу энжэгъ энуг метлеб.

Не кишди, не лово, не худо,
Небисдо эзугьо е чоре,
Чоримугьниш духдер бисдо
У «тэхсире» зен энуге.

Дануьсдки пеаде зенде зен
Гене духдер бири уре,
Гуйге Ол берд дуьл энуге.
Рухь жун ю рафд эз бсден,

Э хуне бирден шивен офдо,
Гуйге зен гIэил незенди,
Эз некуми бирден ебо
Киниге э хуне муьрди.

Энжэгъ желеи духделе
Видовусд рафд э биаду
Хэбер эй доре Шоуге,
Омо раси э ки энуг.

Чум эн Шоул э рэхь дебу,
Кей мнев хэбер эз хуне,
Дуьл энуг лап дэгъ-дэгъэ бу:
«Бирими гIэил нарине?..»

Руз васал бу, гьово хуьром,
Хори-дере бирет жогьил,

Гуйге чуьшмеш э руи гIуьлом
Тиги сохди суьрх-жовогьил.

Доргьо э велг вераисде,
Хори — э гуьл не беневше,
Эдей хунде невомунде
Буьлбуьл мэгIни э гъэд више.

Дуьл эн Шоул э кор нисди,
У биле э дес гирде,
Э гьирогъ биаду поиди
Эдее чумерэхь сохде

Келеи духделе омо,
Шоул шенд биле эз дес,
Дуьл ю верафде-фурамо
Гуйге бурри у эз нефес.

Духделе бу пой бирэхьне,
Поисдебу э сер жилгъэ.
«Бирими гIэил нарине?!».
Эдембу сохде дуьл дэгъ-дэгъэ.

Бирден духделе гуддиренки:
«Гене хэгьер бири мере,
ГIэиле зу нум тереки,
Нумнегир неберуь уре...».

Чуьтам тэхьное дор э чул
Эз зуьгIбее сэхде кулок,
Гьечи лойлум рафд Шоул
Эзи хэбер бире гьолож.

Гурунди гьисмет эн бебе
Э пире руз кук небугьо,
Э доморгьо имид беаде —
ГIэйб-номуси эй хуьсуьргьо.

Гъэреболугъи цуыл юре
ГІэил недануь шек сохде,
Шоул гъуэз гирд сер хуышдере
Э фикир-хэел демунде.

Э сер савзелугъе хори
Э пушой могъбуле чум энугъ,
Раче-раче гуьлгъой богъори
Нэхче-нэхче дечиребу.

Бирден Шоул тик гирд сере,
Дениши э духдер хуышде,
Э гужевоз лов хуышдере
Веберд э шоре хэнде.

— Э и хуше руз эн богъор,
Бие нум ним хэгъертуьре,
Хубе раче нум — Гюлбогъор,
Эзи хубте де нум бире?..

* * *

Эз деде бире гьетте
Божэхъ дешенд Гюлбогъор,
У бирден дануьд гуйге
Э бирей ю нисд екиш шор.

Эз гысмет зен-духдер бадте
Небу гысмет э руь хори,
Гуйге э пушой худо-бенде
Тэхсир энугъ лап омбари.

Белки эзу товун момугъ
Э гъундогъ сохдеки уре:
«Туь бирейинжо, — мугу, —
Мисед е сенгъ-месе бире».

ЕгІни эз сенгъ ве месе
Е хэйр семе мибидо,
Эри боруй хьэст бебе
У белки герек мибидо.

Оммо эз туь гыч е вэхдиш
Эз зарали-хуьрди бэгъэй
Нисди эслогъ гыч е хэйриш,
Эри бебе, эри дедей.

* *

Гюлбогъор бу гъеле гІэнл
У эз бебе етим мундгьо,
Лап тэхъл бу эй етим-сонл
Э вэхъшне земонегьо.

Чуьтамиш гири хэгьерлегьо
Оморе келе бисдорут,
Дуь эз песой еки угьо
Э гъисмет ншу рафдуьт.

Бу эз дигъбон Хошмамзил
Довид-косиб шуьвер энү,
Дуь екире угьо эз дуьл
Хосдембируьт — гъэдер небу.

Гуфдиренуьт и дигъбоне,
ЕгІни хуш бу мемзуьл ншу,
Гьетте ебо бине норе,
Келе мердгьо эз дуьлишу

Нум дорут уре «Хошмамзил».
Зиндегуни э и тупрогъ
Рач бу чуьн гуьл, пур чуьн суьмбуьл
Э гьер хуне, э гьер порогъ.

Оммо чуйтам э гьер жиге,
Зиндегуни гуйде бигор
Эй косибгьо бу инжиге,
Эз жуун, гъисмет бируйт визор.

Негирошд ним салиш гъеле
Эз Гюлбогъор гІэруьс бире,
Гъудузе падшогоь тап келе
Сохдуьт довгІой гІуьламире.

Бердуьт э довгІо Довиде,
Жогъиле гІэруьс тэхьно мунд,
Шев-руз у гІэрс рихунде,
Э дерд-хэел шуьвер домунд.

Небу гъэдер шорире,
Е руз Довиде диренге,
Эз сер сохде у довгІоре,
Согъ э хуне вогошденге.

Е сал тирошде угьоре
Бисдо гІэиллей наринне,
Рувин норуьт нум энуре,
Шори омо э и хуне.

*

Чуьн зуьгІбе-биренгъине,
Революцией Октябри
Сохд огъоети бег, хоне
Тур ве темиз эз руй хорн.

Азаци омо эй вилеет,
Дуади э гІэрей миллетгьо,
Э рэхьбери эн мемлекет
Нуьшдуьт векилгьой косибгьо.

Гьср жофокеш дануьсденбу:
Э тозе улкей Совети,
Зиндегунн лап хуб мибу,
Нибу дие хэлгъ хьэсроти.

Гюлбогьор не Довидиш
Ижире шоре фикиргьо,
Мисохдуьт шевиш, рузиш,
Хош мибисдо дуьл энугьо.

Эгъ! Эйчуь гьечи эхи гьисмет
И беде коре туь сохди?
Э дугьл энугьо дерн ниет,
У ниете зере куьшди?

Гьеле е салиш небу
Довид офдоре муьрдени,
Э Гюлбогьор гьэзоб вебу
Дадей эн етим мундени.

Уьсделуьге бу зен бордор,
Пенжмегье гIэил э шуьгьэм,
Сер-дуьл косибе Гюлбогьор
Пур бисдоруьт эз дерд не гьэм.

Бугеш гьейсэгIэт зен бордор,
Эз жуьн хуьшде гуйге визор,
Куьшд хуьшдере лап Гюлбогьор,
Пара бире тэхьэр онор.

Гьечи чор магь гирошде,
Кукле бисдо гене уре,
Э хотур шуьвер хуьшде
Довид нум но соворлере.

Гуфдире неверасдени
Бу хьол-овхьол эн Гюлбогьор,
Эз ижире дерд, четини
Довом нидо сенгъ не дохьор.

Гъэтро мизе эри кесгьо,
Эз сер себэхъ те шохьонгум
Э хуьшде веноре ондум
Эри е лугъэ нун етимгьо.

Гъупи зере, ологъ мисохд
Э зимигьо не бисдугьо,
Э жун хуьшде гьич рэхьм ниберд
Кор мисохд зиэд эз мердгьо.

Шохьонгумгьо хэсде-монде
Э хуне у вогоншденки,
Форигъэти эй вегирте
Небу уре гьич минкини.

Э тегьер мэгIни зарунжи
У «Ненуй-ненем» михунд,
Гуйге у мэгIни нисд — буружи,
Гьечи у дуьле мисухунд.

Гуйге гофгьой эни мэгIни
Дуьле бирьен сохденигьо,
Лап эй гьисмет эни зени
У эй гIэил хунденигьо:

«Тир незереки — тиркомулуье дедей,
Шимшил нерасиреки — яралуье дедей.
Эйлонун боши, гъамлеруьн — юлдаше
дедей

Гыич эз дсрд немуьрде — дердинее дедей
Гыич эз хьэйф немуьрде-ярагуь дедей,
Гыич эзи рузгьой худо-руз неди́ре дедей,
Гыич эз рузгоргьой худо-ники неди́ре
дедей...»

Гуфдиренуьт эз гуьлиш
Одомн буш, михэнети,
Оммо эз сенгъ эн дохьориш'
Лап сэхди у, чуьн пулати.

Чуьн сенгъ, пулат и зен
Сэхд ве муьхькем ведиромо,
Гуйге руьхь энуге беден
Эз сенгъ, пулат куфде омо.

Гьер руз у гьэтро кешире,
Э хуьшде рэхьм неберде,
Дуь чуькле кукгьой хуьшдере
У эдембу келе сохде.

* *

Зиндегуни эн косибгьо
Хуб, ворлуь эри бире,
Э муьди ве сикей гоширгьо
Невемунут гуфдире

Чуьтам э гьемей вилеет
Э дигъ Хошмемзилиш лнжо
Бу гуфдире ранжбере девлет
Колхоз сохде омо гуьнжо.

Э келе эшгъ, хьэвесевоз
Косибгьо кура бидорут,
Э бейдогъ, гьовол-зурневовоз
У руз э кор ведерафуьт,

Батрачкай дигь — Гюлбогьореш
Э колхоз эй дерфде,
Лап эз дуьли воисд уреш
Э и колхоз кор эй сохде.

Председатель эз у мугу:
— Иму мердим, туь зени,
Э кор чули той иму
Туьки гьич бире нидани.

Дуьл Гюлбогьор могьбул бисдо
И гофе у шиновусде,
Гуйге бирден дохьор офдо
Уре сэхд сикъмиш сохде.

Гюлбогьор бирден тик гирд сере,
У гъэд сохд э дуьл хуьшде:
Гуьрд сохде бие зенгьоре,
Колхоз зени эй гуьнжунде.

«Гъирмизине батрачка»
Норут угьо нум колхозе,
Эзи хотур дуз э Масков
Фирсоруйт угьо когъозе.

Сернуьш колхоз гьеме зенгьо
Гюлбогьоре эйшу вихдуйт,
Чуьн лап келе мигинд угьо
У рузе шор пирвундуйт.

Гюлбогьор э пушой десде,
Тефт-ногьоре э дес дерн,
Зенгьо мэгини хунде-хунде
Вадарафдуйт э кор чули.

Гюлбогьор бугеш сернуьш
Эз гьеме знед кор сохденбу,

Нишон желди, э кор — вердуйш
У э зенгьо бирмунденбу.

Э чулгьой колхоз зенуне
Богъгьо, мэхьсуьлгьой энугьо
Вероморут бул-булине
Эз хубе жофой эн зенгьо.

Мердгьой Хошмемзил песде
Винируьтки бие зенгьо
Эз ишу э кор нис демунде,
Оморут э пой энугьо:

«Биейт иму имогьойле
Дуь колхозе ек сохим,
Дуь эеки кумек бие
Колхозе пушо берим...»

* * *

Сал бесал хуб э колхозгьо
Зимигьо бул вероморе,
Зиндегуни жофокешгьо
Эдембу гье хубте бие.

Эн Гюлбогьор гьердуй кукгьо
Оморе келе биребу,
У гурунд-четине рузгьо
Фурмуш бие рафдебу.

Э дуьл дедей ниет дебу
Эри Рувин гІэруьс хосде,
Дуьрлугьг-партал восдоребу
Эри гІэруьс хьозур сохде.

Э дуьл хуьшде сохде шори,
И зен мисохд еровурди;

Гуйге кукгьо домор бири,
Невеш э гъужогъ верафди.

Оммо гъемин гье и вэхдгьо
Э дуыл деде, эн Гюлбогъор,
Дерики шоре ниетгьо
Омо э сер хэлгъ беде кор.

Гэтош эн келе довгоре
Дегесундуът фашистгьо,
Билесумол хоригъоре
Эй сохде эз хун инсонгьо.

И азаде улжеймуре
Э гъулъети эй чарунде,
Хэлгъгъой Ватан имуре
Э муърс, гъэзоб эй дешенде.

Секоней лап бу келе
Э сер хэлгъ иму омогьо,
Дебируът э вой не ноте
Дуьшме вепирде хоригъо.

Рэхъберчигъой вилеети
Вэхизунд э женг хэлгъгъоре
Вэхид жоборд — хэлгъ Совети
Дуьшмере жозе эри доре.

Лов бисдо э согъ вилеет
Гофгъой гъовхо чуьн келе зенг:
«Вэхиз буьзуьрге вилеет,
Вэхиз э гъэзолбуье женг!...».

Омбаре кукгъой Ватани
Ерэгъ э дес сэхд шишире,
Недануьсде сегъм, четини,
Бирмунд келе игидире.

Рувиниш зу рафд э довго,
Дедее у сэхд гээл гирде,
Э шир дедей у сохд шовго,
Ватане гээлхэнд эри дошде.

Дедей хуышдере дуыл доре,
Эз чум е гэрсиш нерухунд,
Эз пэхыники дуыл энуре
Гэрсгьо сула сохде сукунд.

Дуышме гьечи бу гужлуй,
Хунхур, жоллод, зулумкор,
Довго омбар бу гэзоблуй,
Уре дануьсденбу Гюлбогьор.

Гьечи е сал гирошде
Э Довидиш нубо раси,
У э пушой дедей поисде,
Хьол энуре лап вераси.

Эй доре уре дуылхоши,
Э хэнде лове кук веберд,
Эй дедей гьечи дениши,
Гуйге гьисд эз мердгьош мерд.

Оммо Довид бу лап жовон,
Руш-бигьиш бегьем невебу,
Дуыл дедей кобоб-бирьен,
Э у денишире биренбу.

Эри эн Гюлбогьор гуйге
Гьелеш чуькле гээли у,
Э ен дедей небисдоге,
Чуьтам мибу кор-хьол энуг?

Бирден э дуыл лерз офдо,
Э гушгьо дерафд шивиш;

«Белки эзи дуь кукгьо,
Невегошд гьич екиллеиш?!.»

Эзи дуь кук бэгъэй мере
Нисди эхи э руй гIуьлом,
Вир сохдуьмге ме угьоре —
Тэхьно гьушум э и гIуьлом!..»

Воруше куно эз чумгьо
ГьеусэгIэт эз дерди дуьл,
Рухушд дедей шура гIэрсгьо,
Нешумою бире билбул.

Пушой кук э довго рафде,
Дуьл ю сэхд буланмиш бире,
Э герден кук гьэл дешенде,
Гирисд дедей, зар деноре.

Гюлбогьор гье и вэхдигьо
Э Дербенд у кор сохденбу,
Э колхоз, э десдей зенгьо
Уре звеньевой норебу.

Чуьн гьемей хэлгъ эн мемлекет
Эни колхоз одомигьо,
Э кор доре сэхд хьэрекет,
Мисохдуьт гьемей энугьо.

Эри фронт кумек бу
Онгур ве тэхуьл энугьо,
Эй дуьшме гунле-барут бу
Зарбе жофой колхозчигьо.

Омбардеки эн жовонгьо
Гьеме э довго бируьт,
Зенгьо, огьилгьо, гIэилгьо
Э кор колхоз мухшул бируьт.

Эз довгЮ эри амбаргьо
Гьер друз хэбер аморенбу:
«Муьрди чуьн еки эз игидгьо
ГІэзизе кук, шуьвер ишму...».

Дуьл Гюлбогьор бу дэгь-дэгьэ
Шев-руз эз думит эн кукгьо,
Гуйге лап хьэл мисохд сенгьэ
Неки дуьле у фикиргьо.

Э эвреи еде э хов
Э пушой чум эн деде,
Дуьл энуре лап сохде лов,
Оморембируьт поисде:

Синемишигьо ченд жире
Э гьэд довгЮ, гунле-барут,
Беде чигьрет дуьшменгьоре,
Чуьтам шишире-оморут.

Гогь дирени у Рувине,
Чуьтам туьфенг э дес дери,
Зерениге у дуьшмене,
Нисд сохде уре эз руй хори.

Бирден гунле э гьэд эн женг
Э Довид раси э зарбевоз,
Эз дес энү офдо туьфенг,
Билесумол э хуневоз.

Эз Гюлбогьор буруж-хьэрой
Ведиromo чуьн е шивен,
Э жигей кук пире дедей
Рафд э сер бсде дуьшмен.

Эз дуьлпесон эн гІэилгьо
У серсоне хуно бире,

Ченд гиле у э ховгьо
Эй энугьо кумек бире.

Эз хуырш, гъэзоб эн дуыл хуыште,
Э сер фашистгьо мирафд,
Муышдгьоре сэхд жарунде,
Хьэрой ю э асму мерафд.

Хори, гьово милерзи
Эз сес божэхь, буруж эн,
Дуышменгьо лап митерси,
Вирихде эз сегьм эн.

Гьечи эз хьэрой хуыште
Ченд бо эз гъэд эн сэхде хов,
У хэбер бире, вэхиште,
Гьемей ю хэсде ве тар-г'ов.

Удие ницдануьсд хисире
Эз дуьлпесой эн балагьо,
Себэхь гьчи э чум дир,е,
У мирафд э кор, э боггьо.

Воисдени лап мере
Эйтуь г'эзизе хундегор,
Дануьм эри гуфдире
Хэбердор эз дуьл Гюлбогьор.

Чуьтам пар-пар сохденбуге,
Невэхуыште эз сер хори,
Сие хэбер оморенге:
Э довг'ю кукгьо пуч бири..

Гуйге гьеме гунлегьо
Гьеебо угьо бирден,
Э довг'ю дуьшме шендетгьо
Эни зен раси э беден.

Нигд ужире гъувот мере,
Дердгъо-хъэйфгъой Гюлбогъоре,
Эришму лап гъемере
Дануым угъоре эй гуфдире.

Энжэгъ гуям: эз зуревоз
Ченгъедер асанта бу муърде,
Э ижире хъэйф-дердевоз
Э и гуьлом зигъиде.

Энжэгъ э кор, э богъгъо
Екем дуьт эню меромо,
Э гъэд зенгъо, хъэрмэхъгъо
Гуьлом лап тэхъл инюмо.

Лап шор бу хэлгъ-верасд довго,
Омо э гуьлом шолуми,
Оммо чуьн Гюлбогъор дедегъо
Бируьт шор, могъбулиш гъеми.

Кимвэгъдо чуьтам зими-лерз
Хори, гъоворе шуьзундеге,
Менгесд э дуьт эню лерз
Кукъгъо э ер оморенге.

Сер эн сэхде судугъэ
У вэхди у вокурдени,
Эй гъаруьс сохде дуьрлуьг
Еки-еки дечирени.

Угъоре гъечи чарунде,
Нуьшдени тимор сохде,
Песде домо вокурде,
Сер гирдени эй гирисде.

У э ки эн кукъгъой хуьшде
Руьй бире гуфдирени,

Шуькеетгьой дуьле сохде,
Гуйге серкуш зерени:

«Текей мунум ме чумерэхь,
Неоморит гьич екишмуш,
Дуьл зерени буруж-божэхь,
Сес нисди гьич эз екишмуш.

Ме эришму вое сохде
Духделегьо, одохлугьо,
Эз зуревоз гьеме песеде
Бирет дадей эн гІэилгьо.

Э гІэруьсигьо рафденуьм
Шори дуьдгьоре эри дире,
Э хуне вогошденуьм
Дуьлме буланмиш бире.

Не жук, не гІэруьс э хуне,
Не духдер, не неве неде,
Тэхьно пире келе зене,
ГІэмел ниев гьечи гьнше.

Екиллей семе вогордит
Э и тэхьное хунейме,
Дуьл дедее шор сохит,
Гьурбун ишму гердам ме.

Э ишму расире гунле,
Небуге дуьл-нешумойме
Чуьн яралуье гьуш эз луле
Учмиш мибу эз сиштейме.

И дедегьоре хуно меш
Э хуне гІэруьс дировунум,
Гьечи ме шоришмуреш
Те муьрде ебо э чум винуьм.

Чуын эй нуьге бегьер нечогъ
Меш уре хуно хьэсротуьм,
Невере вегируым э гъужогъ
Э урeвоз екам гешдуьм.».

Энжэгъ эз гьер рузине кор
Эз дердгьой неверасдени,
Мицо эй хуьшде Гюлбогъор
Гьчи екем олхогъини.

Те себэхъ ебо чум вокурде
Гюлбогъор ебо чум мокурд,
Тикей нун-гъофун вегиpде,
Дер хунере у мивокурд.

Пой вечире теретэгъди,
Э рэхъ богъгъо ведерафде,
Гуйге мисохд хьэрекети
Эз хуне ебо цур эй рафде.

Эз хуней хуьшде эжеки —
Гуйге тэхьно гъуш э лулс,
Э пушой чум ю не куки,
Не е гъэзизе неведе.

Энжэгъ соей эн жукгъо
Э пушой чумгъо оморе,
Эз тэхъле гъирке, фикиргъо
Дуьл ю гье сула бире.

Э богъ, э дeсдей хьэрмэхъгъо
Э кор мухшул у бирешки,
Екем семе у фикиргъо
Фурмуше хуно бирени.

Пeсде э гъэд хьэрмэхъгъой ю
Омбар бируьт ужирегъо,

Е кук, шуьвер, е бирор ю
Эз довгто неоморетго.

Дуьле эз дуьл хэбердор
Э вэхд эн жор эки еки,
Чуьн суьгъде хэгъер ве бирор
Мигуфдируьт дуь эз еки:

Э ер овурде гьемере,
Ки э довгто рафдиге,
Бесгъун доре дуьшмере,
Эзунжо невогошдиге.

Мисохдуьт нэглет дуьшмере,
Ингъэдер зулум сохдигъо,
Омбаре бебе-дедегъоре
Гъечи чумгIэрс гъишдигъо.

Бугеш гъэмлуь, дердлуь дуьлгъо
Эз елойге хоши-шори
Мисохдуьт гъемей энугъо
Дуьшмере бесгъун эй дорей.

Умугуфди эри хуьшде
Фикир-хэел э дуьл дерн:
«Эз жун э гIуьлом шпиринте
Нисди гъичиш э руй хори.

И дуь кукме и жовоне
ГIуьмуьр эн гIэилишуре,
Дошде гIэзизе Ватане,
Гъурбу сохдет жун хуьшдере.

Меш гъемей гъувотмере,
Э хуьшде гъимиш несохде
Мидуьм эй буле бегъере
Э богъгъо эй веровунде.

Гъоврей энугъош эжеиге
Нисе дануьсденуьм ме,
Э kami чул-деренге
Эслогъ хэбердор нисдуьм ме.

Бигъил дуьруьсде жофойме
Едигор бугу эй энугъо,
Чуьн сенгъ-торих гъечи эз ме
Нишоне бугу эй эн куькго...»

Эз себэхъ те торик бире
Гъечи звеньевой Гюлбогъор,
Фикир, зэхьмет хуьщдере
Невомунде мидо э кор.

Тегъенгго хуб бегъер гируь,
Хориш бу темиз ве чоь,
Буле онгурго вегируь
Эз участкай хуьщде э богъ.

Е сал гирошде бэгъдо
Гъчи эз довго вераде,
Вегир, игид жофе бисдо,
Астарай суьрхи вегирде.

Дануьсдки хэлгъ, вилеет
Эз товун гуьзет жофой энугу,
Эз гъемей куьнжгъой мемлекет —
Омбаракбугъо эри энугу.

Фирсорут урус ве эрмени,
Одомигъой ченд миллетго:
«Эриму келе шорини
Эз туьчуьни зен — игидго...»

Гюлбогъор иллогъки шор бу
Эз коьгозгъой эн солдатго,

Угьо унжо нуувуьсдебу
Хубе гофгьо ве войгегьо:

«Иму, жон холей Гюлбогьор,
Эз гьинорменде жофойтуь
Гьисдим юмбар гьэдерсуьз шор,
Согьи ходденим эритуь.

Иму уреш дануьсденим
Туьре не жуки не духдер,
Иму эз туь лап ходденим
Гуш вени туь э и хэбер:

Имуре э жигей кукгьойту
Эз довгю неоморетгьо,
Кукгьо хьисоб сох эритуь,
Мерзим э нум энугьо...»

* * *

Чуьтам кукгьойтуь э довгю
Бирмундей э кор игиди
Бирей туь цуз-расд э шовгю
Э гюьзет Ватан совети.

Ченд салгьо, эй зен пулати,
Э рач астарай эн суьрхи,
Вебири нишоней депутати
Э спнейтуь — векил хэлгьи.

Шиновусдем ме е ченд бо
Гофгьойтуьре э митинггьо:
«Мебугу дне гьич довгю,
Чумгюэрс небошут дедегьо.

Угьо зенденуьт кукгьо
Эри шори зиндегуни,

Оммо эслогь нэгI эй довгЮ,
Эри женггьо ве дуьшмени.

Ме дануьценуьм егьин
И метелере дадегьо,
Ведешендет утьо гьемин
Эз цуьлишу гьидигьо.

«Чуькле гIэллей эн севор
Офдоренижо эз гуфере,
Бигьил падшогь-довгЮкор
Офдонугу эз тэхд хуьшде...»

Жовонгьой эн хэлгэ диренге
Кукгьойме э ер оморе,
Чуьтам зэхьмет кеширемге,
Те келе сохде утьоре.

Мере нисд воиде гьич вэхд
Угьо эз серботи эн довгЮ
Мунут эз мирод ве бэхд
Гьечи кукгьоймере хуно.

Э рац бебе-дедегьошу
Согъ-саламет бошутгу,
Э гьурлугъ Ватан гьемешу
Уьзиегъ ве ди ровутгу.

Шолуми бугу э руй хори
Эй вечире мейво, мэхьсуьл,
Сохим хэлгэ рази, шори,
Веровунде буле тэхуьл...»

*

...Шев нимен эз зуревоз,
Гьемей гIуьлом э хифлет де,

Не сеси, не унг, не овоз,
Гуйге нисди гыич е зинде.

Гуйге гьечи гьозор чумгьо
Астарагьо эзу дури,
Батмиш бире э хэелгьо,
Дениширет э руй хори.

Эз кете довгю верасде
Омбаре салгьо giroшди,
Энжэгъ шев-руз чум эн деде
Э рэхь эн кукгьо демунди.

Шев эз ниге giroшди,
Менг э асму эдей жесде,
Гюлбогьор э гъэм демунди,
Э ен пенжере поисде.

Ме денишире э и зен
Гогь сохденуым шори-гьоми,
Гогь гуйге руьхь эз беден
Рафдени эн ме эз некуми.

Гогь эз игиде коргьой эню
Дуьлме хунде чуьн буьлбуьл,
Гогь эз дердгьо, гъэмгьой эню
Ме биренуым лап билбул.

Гогь мере воисдени
Эри эню десдон хунум,
Гогь э уревоз эеки
Зар доноре гируьсуьм.

Оммо гьер вэхд мере
Э шори, э могьбули,

Вонсде эзу гуфдире
Ижире тофгьо лап эз дуьли:

«Шорум эз туь зен дигьиме,
Бирмундей хубе нишоне,
Эйтуь дедей Рувин хьовирме
Нуьвуьсдем ме и десдоне.

Согъ гердош туь э пушойму
Игид жофо, гуьл эн богьор,
Келегеди, тэгІрифиму,
Жон туь, холь Гюлбогьор!»

1948—1964.

Берлин—Волгоград—Махачкала.

ЖОН ДЕДЕЙ

Нисди эз туь сэхд гІэзизте, ой дедей,
Э и гІуьлом лап весирте, жон дедей,
Эз хуб хубгьош гөне хуби, ой дедей,
Э гьер коргьо туьре тоби, жон дедей.

Эз сер иму гынч е вэхдиш, ой дедей,
Туь э дуьньегь кем мегердош, жон дедей.

Туь эй хуне офдоини, ой дедей,
Эй ярагьо туь цермуни, жон дедей,
Ченд дерьегьо муьгьбеттуьни, ой дедей,
Туь эриму цуьлхошини, жон дедей.

Эй балагьо туь жун доре, ой дедей,
Миданим ми гъэдуьртуьре, жон дедей,
Зеренуьм ме бирден огол, ой дедей,
Расиренки э ме зевол, жон дедей.

Нумтуь гынч вэхд эз лэгІэйме, ой дедей,
Кем мегердо согь гІуьмуьрме, жон дедей.
Эзу хотур ме чуьн лово, ой дедей,
Хосденуьм лап войге-софо, жон дедей.

Эз сер иму гынч е вэхдиш, ой дедей,
Туь э дуьньегь кем мегордош, жон дедей!

ДУЬЛ ЭН СОЛДАТ

— Эз гьеме чигьо чуь сэхди? —
Пуьрси аки эз хэлгь гьечи.

— Эз сенгъ сэхдте гынчиш нисди, —
Мугу бирден усдо-сенгъчи.

Сенгъгьой гъэлей эн Дербенди
Эй расди гофме-шогьоди:
Ченд эрхэгьо муьрдн рафдн,
Оммо гъэле гъоим мунди.

— Эз гьер чигьо пулат сэхдн, —
Мугу ерэгъ гъуьч сохдегор,
Буррани тевер пулатн
Тистнш-тилиш эз сенгъ-дохьор.

— Бэхьс мегирит э негьогън, —
Жугьоб до е мерд эн гилмчи. —
Эз алмаз сэхд э руй хори
Нисди гъеле ужире чн.

Э гыпрогъ е мерд нуьшдебу,
Килэхъэ сер, сипре бигъгьо,
Э синей ю дечире бу
Ченд медалгьо ве орденгьо

У ебо сохд суьпле хэнде,
Песде лэгIэ у вокурде,
Гуфди гъечи эй энугьо:

— Хьуьжетлугъ инжо чуй кори?
Гофгьой ишму гьолбет дузи:
Сенгъи, пулати ве алмази
Эз гьер чигьо сэхд э хори.

Оммо эз гъемей энугьо
Лап сэхд муьхькем дуьл солдатн,
Екиш эзи энугьо чигьо
Уре хуно лап сэхд нисди,

Нисдуым ме недан-овом,
Дирем э чумме гІэлемет,
Эз гьеме сэхд ве довом
Э довгІо бу дуыл эн солдат.

Эз гуж гІэтош, гунле-барут
Гье сенгъ, пулат ве алмазиш
Хуьрд, сов ве хьэл бирембирует,
Нивотовусд угьо екиш.

Оммо дуыл солдат иму,
У э довгІо женг бердеки,
Руз бе руз деш сэхд биренбу,
Дуьшмере зевол дореки.

...

*Берлин. Имперская канцелярия.
12 май 1945 сал.*

ГИТЛЕР Э ЗИР ПОЙ СОЛДАТ ИМУ

Ини н се рузи довго верасди,
Сесгьой туф-туфон эн жег поисди,
Чуьн биренгине бежид паруьседе,
Хэбер Бесгьуни — дуьлгьоре шор сохди.

И хов нисди, не гӀэлементи,
Иму е ченд солдат эн совети,
Эз гӀэд гӀэтош хилос биреймгьо,
Э кабинет Гитлер поисдейм гьечи.

У тигьини, хок-хокоруни,
Гуйге шенде лулей шилолини,
Э куьнж кабинет энжэгъ столи,
Уш гьеме томом туз-тухьорини.

Э хори кабинет сирот Гитлерн,
Сирот когъози инжо офдори,
Е зерде муйгьо, солдат уруси,
Э синей ю орден довгои вери,

Э сер эн сирот сокит поисди,
Уре гуйге гьич хэбериш нисди:
Биетмиш эз туз сирот эн Гитлер
Э зир чекмей ю сатме дегешди.

Ире гъечи изму гъетте дире ме,
Гъебирден омо э пушой чумме,
Чуьтам эзинжо у мидо буйругъ
Эри парунде гъамей гъуьломе.

Дирируьм лап э эвреи гуйге
Хэребеигъой эн Сталинграде,
Шегьергъо, дигъгъой Белоруссия —
Дуьшме догъуногъ, биебу сохде.

Эн Освенциме сие товгъоре,
Залумгъо эжеки есиргъоре,
Сухунде мичарундуьт э дуре,
Гъемчуьн гъурбунигъой Бабий-Яре.

Гуйге чуьн жевгъ э гушме гъеебо
Дерафд буьруьж миллион етимгъо,
Чуьн зимилерз сэхд шувунд дуьлмере,
Вой бие зенгъо, гиръей дедегъо.

Эз гъэд гъэтош, барут ве дуре,
Солдат совети омори расире,
Лулей женевере догъуногъ сохди,
Э зир пой хуьщде венгесди уре.

Ини у поиди игид игидгъо,
Буьзуьрг, хъеменд, имид эн хэлгъгъо,
Э сер синей дуьшме пое шишире,
Негъилуь гене у соху довгъо.

Бугу гъечи и суруле нубо
Эй довгъокоргъо — лап желе тубо.

И ЧУЬ РАЧИ ДИГЬМЕ МЮШГУЪР..

Гьер тарафтуь дори-више,
Вераисдей э богъ-богъче,
Хоритуь гъеме — гуьл-беневше,
И чуь рачи дигьме Мюшгуьр,
Жунме э туь дери Мюшгуьр,
Ой туь Мюшгуьр, жон туь Мюшгуьр!

Гловгьой чойгьо нен гъубигьо
Мохберлуь савзе мержгьо,
Эшгълуь хунде лап буьлбуьлгьо,
И чуь рачи дигьме Мюшгуьр,
Жунме э туь дери Мюшгуьр,
Ой туь Мюшгуьр, жон туь Мюшгуьр!

Ме э дуьнъегь омбар гендем,
Хуб-зобуни омбар дирем,
Э рачитуь жиге недирем,
И чуь рачи дигьме Мюшгуьр,
Жунме э туь дери Мюшгуьр,
Ой туь Мюшгуьр, жон туь Мюшгуьр!

Эз ГІэсел ширини мейвогьойтуь,
Хушбуй доре чеменгьотуь,
Е марали духдергьойтуь.
И чуь раги дигьме Мюшгуьр,
Жунме э туь дери Мюшгуьр,
Ой туь Мюшгуьр, жон туь Мюшгуьр!

Дигь Хьизгъней ошутъ иму,
Эн Гюлбогьор — игид иму,
Довид-везир — легендайму*,
И чуь рачи дигьме Мюшгуьр,
Ой туь Мюшгуьр, жон туь Мюшгуьр!

Э довгого, женго бирем,
 Эз яраго е немуурдем,
 Унжош туьре ер овурдем,
 И чуь рачи дигме Мюшгуьр,
 Жунме э туь дери Мюшгуьр,
 Ой туь Мюшгуьр, жон туь Мюшгуьр!

Бисдорумгеш э жеш гоьни,
 Е э согъи, е сейрони,
 Дуьлме гьер вэхд э лойтуьни.
 И чуь рачи дигме Мюшгуьр,
 Жунме э туь дери Мюшгуьр,
 Ой туь Мюшгуьр, жон туь Мюшгуьр!

* Э гуфдирей эн легендаимуревоз э и жиге дигь Мюшгуьре (Нюгдире) бине зери эзи е ченд сад сал пуно серкелей эн жэгмет энэ Довид. У жэгмете эз зир зум эн хон вирхунде, овурди инжо, э гъэд хэде ви шего, э глэрей лугъонде гъубинго мескен зери и дигье, нум пори уре Нуьге дигь. Гоф «Нуьгди» гынсди гуьнжо оmore эз дугь гоф тати-фарси «Нуьге дигь» («Тоге дигь»)

ЭРИ ГАВРИИЛ ИЛИЗАРОВ

~~МэИни~~

Эз глэилиш фегъмлуй бирей,
 Э хьол гъэмлуй туь дебирей,
 Жерэхь бире эи муькестго,
 Бирмундей туь муьглуьжуьзго.

Шорим эз туь кук кавкази,
 Туь эриму лап глэзизи,

Келе гҮлмчи эн совети,
Нум туь эй хэлгь лап хуьрмети.

Эз буховуй эн гҮзори,
Чуьн эз бирэхьме есири,
Гьозоргьоре хилос сохдей,
Шори, мозол туь овурдей.

Э худоревоз бердей борж,
Кеширей туь леле иллож,
Гьэлетиюре дуз сохдей,
Езугьгьоре бэхдлугь сохдей.

Чуьн легенда бири лов:
Нум Гавриил Илизаров,
Э гьер улке, э гьер уром,
Э гьемей эни келе гҮьлом.

Шорим эз туь жук кавкази,
Туь эриму тап гҮзизи,
Келе гҮлмчи эн совети,
Нум туь эй хэлгь лап хуьрмети.

ВАТАНМЕ

Эз буьзуьрггьош туь буьзуьрги,
Ватанме,
Эз игидгьош туь игиди,
Ватанме,
Эри хэлгьгьо дусде кифлет,
Ватанме,
Гьемишелуьг гьоим гьисди,
Ватанме.

Сервори:
Эй гуь мэгIни ме хунденуьм,
Эз туь шори ме сохденуьм.

Э богъ-богъче вераисдей
Ватанме,
Эри дусдгьо кумек бирей,
Ватанме,
Эз кор-жофой эн жукгьойтуь,
Ватанме,
Шори-гIуьзет туь гье дирей,
Ватанме.

Туьни сервор эн шолуми,
Ватанме,
Дуьшмен цовгIо инен зулуми,
Ватанме,
Эри хэлгъгьой гьемей дуьньегь,
Ватанме,
Мозол хосде ве хуьроми,
Ватанме,

Сервори:
Эй туь мэгIни ме хунденуьм,
Эз туь шори ме сохденуьм.

1947 сал.

ЧУЬКЛЕ БИРОР ГЪЭГЬРИНИ

И ченд рузи чуькле Алик
Эз бирор хуьнде гъэгьрини,
Гьошгьо дуьлту, сер ю тик,
Уре зере пирощдени.

Бирор хунде э дегьимуьн,
Эз Алик хэйли келеи

Алик рафде э скимуьн,
У эдее хунде суьфден.

У бироре омбар хосде
Эз дуьли-жуни хуьшде,
Э сер энү шовгIo сохде,
Усуьз гъэрол гынч нис гирде.

Ини себеб энү кор,
Эйчуь Алик гъечи сэхд
ГIоси бири эз бирор
Ини гъечи ингъэде вэхд.

Е гиле бирор энү Дон,
Пушой э хуне оморе,
Эри дедей зе телефон,
Алик вегирд трубкаре.

— Дадей э хуне недери, —
Мугу Алик келе-келе, —
Сох эй ме туь е бирори:
Восдо биер е ченд михле.

Иму гIэилгьой эн хъэет
Гъуьч сохдейм эз тэхдегьо,
Е хубе келе вертолет,
Эй энү гереки михгьо.

— Гу гъери ебо туь винуьм, —
Сер гуьрд Дошиш эй пуьрсире, —
Чуьжире михгьо восдонум,
Песде гъэлет эй небире.

Гье усэгIэт зурн-зури
Алик бирмунд энгуьшде,
Сохде гъечи шори-шори,
Мугу у эз бирор хуьшде:

— Восдо биер э и дурази,
Е бисд доне эзи михгьо,
Фурмуш месох, жон туь гІэззи,
Чумерэхьуьт лап гІэйлгьо.

Дон оморенге э хуне
Алик лап мэхьтел мундебу,
Э дес энугьич е доне
Эслогь е михлеш недебу.

Гьовой эи Алике дире,
Дон эз чуьклен бирор гуфди:
— Эз ме межу туь тэхсире,
Туь э ме мэгІлуьм несохди,

Михгьо гереки чуьжире
Туь негуфдирн э ме,
Кутэхьно, дуразире,
Эз же дануьсденуьм ме?

— Огь! Чуьтам ме негуфдирам?! —
Гирисд Алик шиновудки, —
Ме энгуьщдмере бирмундем,
Э туьревоз гоф сохдоки.

Е сер те унжо угІэре
Туь сесмере шиновусди,
Оймо и келе энгуьщдмере
Туь гьич дире недануьсди?!..

ТЭГІРІФЛУЫНИ ШЕГЬЕРМЕ — ДЕРБЕНД

Э пойнетуь дерьегь дегешди,
Э бонлейтуь догъгьо поисди,
Чуьн гъэлейтуь э дуьнъегь нисди,
ТэгІрифлуыни шегьерме — Дербенд,
Бэхдевери шегьерме — Дербенд.

Инжо лап рац гуьл доре богъгьо,
Мохбер-могъуьтлуь савзее богъгьо,
Серин-нуьгъреи гІовгъой билогъгьо,
ТэгІрифлуыни шегьерме Дербенд,
Бэхдевери шегьерме — Дербенд.

Дирей, о Дербенд, ченд жире девргьо,
Кеширей туь келе бологьо,
Терг бири дие зулум эн хонгьо,
ТэгІрифлуыни шегьерме — Дербенд,
Бэхдевери шегьерме — Дербенд.

Гуьрд бири инжо э дусде кифлет
Азербайджани, урус, лезги, тат,
Бирори эриму гьер жире миллет,
ТэгІрифлуыни шегьерме — Дербенд,
Бэхдевери шегьерме — Дербенд.

Эз гуьлиш рачи духдергъой Дербенд,
Шогьир э угъо бири ошугъ-бенд,
Шор гердо эн туь гьер хубе ферзенд,
ТэгІрифлуыни шегьерме Дербенд,
Бэхдевери шегьерме — Дербенд.

ГЪУШЕГЪО

М у г у м:

— Гъери ебо гу эриме:

Чуьни эз гъеме ширин?

М у г у:

— Ини эритуь жугъобме:

— Эри деден бала ширин.

М у г у м:

— Гъери ту имогъой пезде:

Эз мол-девлет знед чуьни?

М у г у:

— Эз мол-девлет эн суьфде

Шолумишын ве дуслини.

М у г у м:

— Гу гъери винуьм и дес гъони

Чуьни мэгІдон зиндегуни?

М у г у:

— МэгІдон шори-зиндегуни

Энжэгъ жофой эн инсоин.

М у г у м:

— И кореш туь бие дани:

Лап гІэзиз эз гъеме чуьни?

М у г у:

— Лап гІэзиз эз гъеме жуни,

Эз жуш гІэзиз — Ватантуьни.

ЕТЕЛЕГЪО-НЕСИГІАТГЪОЙ БЕБЕГЪО

Эри омбар дануьсде

Омбар хунде воисде.

Вой ширини вой тэхьли
Э зугьун шнсон дери.

*

Хубе гоф хуне мокуну,
Усоле гоф — мечаруну.

* *

Эн мар пуст ю дегнш мибу,
Хоснет ю дегнш нибу.

МэгИни буьлбуьл эри эн хэр
Э гIэриние зере бемзер.

*

Гъуьзуьргуьл чире воюгьо
Ние терсуь эз телуьгьо.

* * *

Ярай эн хэнжел хос мибу
Эн беде гоф гьич хос нибу.

* * *

Падшогь эз тэхд офдоно,
Эз гуфере чуькле гIэил
Егилелеш меофдоно.

* * *

Зимисду небире васал нибу,
Жофо некешире — софо нибу.

* * *

У хэр гье у куьгьне хэри
Энжегь палан дегнш бири.

До гуьл эй буй вокошире
Хэре киниге е гиле,
Хэр сохд бирден лэгIэ-пара
Эз шекуми фуберд туьле.

* *

Эз уSOLE одоми
УSOLE кор мивини.

* *

Хуби эз дуре бирор-холо
Куьнде гьунши эн мэхьэле.

* *

Чуькле хуруз-вечеле
Э зир герме гьэнет дедей
Руз бе руз бире келе.

* * *

Гу киниге хьэрмэхьтуь
Меш гуьом киниге туь.

* *

Эн гисне керг э хов ю
Эрзуь миев э пушой ю.

* *

Дуьздире мисоху немерд,
Гьинор меров эз дес эн мерд,

* *

Кор эй сохде нечогьн,
Эри хурде — гьуччогьн.

* * *

Имбурузине кортууре
Эй себэхыи мегьыл уре.

* * *

Емишдоре шинохде
Бирени эз бегьер ю,
Одомире шинохде
Бирени эз коргьой ю.

* *

Эз инсон — хьэрекети,
Эз хори — берекети.

* * *

Гьеме чигьоре гьимет гьисди,
Бебе не дедере гьимет нисди

* * *

Гьер чире е дэгIэми,
Гьер инсоне е дивэгIи.

* * *

Ченгъэдер суьмбуьл пур бисдо
Унгъэде сергъуз мибу,
Ченгъэдер суьмбуьл буш бисдо
Унгъэдер сер тик мибу.

* * *

Ченгъэдер туь «гIэсел» гу,
Эзу лэгIэ ширин нибу.

* * *

Эз шир дедей хьэлолте
Э гIуьлом нисди чи де.

* *

Эз зугьун гІәсел-ширини,
Оммо эз дуьл лап огъуни.

*

Сову э сенгъ расиге
Вой эри совуни,
Сенгъ э сову расиге —
Вой эри совуни.

* * *

Гье хуруз гІуьгІуь незеге
Себэхъ нисе бире беге?

* * *

Гъилогъиш батай хуьшдере
Эз гъеме сипи гуфдире.

* *

Гъувот эн гъуш э гъәнет де,
Эн инсонгъо — э дусди де.

* * *

Рачи хуне гІәили,
Эн богъ — гуьли не буьбуьли.

* * *

Келегеди мерд килтэхъ нисди
Энжэгъ номус ве гъиръети.

КИЛИТЛЕМЕГЪО

Уре не ләгІә ве не зугъу
Оммо ихдилотгъо сохде у. (Книг).

Эри гъеме духдени
Ю бирэхъне муңдени. (Дерзе.).

*

Иловлей ю глов
Гъэд ю — элов. (Симовор).

*

*

Эз глэсел ширини,
Эз сенгъ туруни. (Хов).

*

*

Себэхьмунде чорпоини,
Пишнен у — дуьпоини,
Шохьонгум у — сепоини. (Одоми).

*

*

*

Еки гоф сохде,
Дуьдуь гуш дошде,
Дуьдуь фегьм сохде. (Зугьун, гушгьо, чумгы)

*

Паруьсдени — гъуш нисди
Глэңж гирдени — сег нисди. (Мужак).

*

Чор бирор энугьо
Поисдет э рач еки,
Оммо е вэхдиш угьо
Нис рафденуьт эки еки (Диворгьой хуне).

*

*

Эз гушгьо хэри,
Эз пойгьо — сеги,
Вежесдени чуьн кечи. (Хэрегуш).

* * *

Туь рафдени — уш рафдени,
Туь поисдени — уш поидени. (Сое).

* *

Дес невери, пой невери,
Дуз э асму верафдени. (Дурей эн тов).

*

Мугъум хундени — зугъум невери,
Видоввусдени — пой невери. (Нуькере).

* * *

Уре не пой вери, не дес де,
Оммо дер хунере вокурде. (Кулок).

* *

Сес несохде, дер некуфде,
У э хуне дироморе. (Товуш).

* *

Сипре лухъуьф пембеини
Гьемей хорире дегуьрдени. (Верф).

* *

Пура чөлэги, гьемей ю сэхди,
Уре с доне бендиш нисди. (Хое).

Паргьо вери — гъуш нисди,
Пойгьо вери — сег нисди,
Ки зере кушьде уре
Хун хуьшдере у рухунде. (Мужак).

Уре не пой вери, не чум де,
Оммо э кур рэхь бирмунде. (Десдечу).

Чор бирор видовусденуът,
Дуь эеки нис расиренуът.
(Черхгьой гІэребе).

У руз кури, шев — руьшуьм,
Кини у? Гу туь винуьм? (Епологь).

* * *

Хунере у темиз сохде,
Э далде уре пэхьни сохде. (Жару).

* *

Уре не карасдини,
Не сенгь, не гилов, не тэхде,
Оммо у вокурдени
Чортебэгъэ гьэлече. (Пеленг).

* *

Э сер ю тож суьрхи вери,
Э теню ю парталгьой зар-зари,
Оммо гье пойбирэхьней. (Хуруз).

* *

Пой невери — видовусдени,
Гьеме эзу терсирени.
Партал дегиш сохде — одоми нисд,
Хое сохденигеш — у керг нисд. (Мар).

* * *

Ченд гъобои желе мерде,
Гьемере э тен у вокурде,
Ки сер гирдге эй векенде
Гъобогьоре эз тен энуг,
У гIэрс рихуше гириде. (Пиез).

*

Гьеминон у партал вокурде,
Зимисду бирэхьне поиде. (Дор).

*

Э асму у хьэсуьл оmore,
Э хори гъовре бире. (Воруш).

*

Уре жавуьде нисе бире,
Эй хьэз фуберде бире. (ГIов).

* *

Чуькле сие кучукле
Бесдеи э дер хуне,
Не равусдени, не гIэңж гирде,
Кесе э хуне нис дегьише. (Килит)

* *

Зевер ю сенгьини,
Зофруй ю сенгьини,
У гиев хурденигеш — гов нисди,
Хос сохденигеш — керг нисди. (Кесу).

КЕРГ НЕ ГОМИШ

Е келе мерд, е ранжбер
Себэхьмунде эз зу-сери
Эз ширине хов хэбер
Бисдо у эз некуми.

Ченд е хьэрой, е шивен
Шогъгъой эн кERG лилови,
Дерафд э гуш, э беден,
Дуьл энү сохд битоби.

Мерд эз хьэлов вэхишде,
Э хьэет ведиромо,
Чуме-чару сохде,
Бирден вини гьеебо.

Гомиш эн гьунши зенди
Ченд е дайче е бале,
Екиреш хэбер нисди,
Несохди у е сессе.

Е чуькле хое сохди
И минжигъэ кERG энү,
ГуьлOME джар дешенди,
Лов бири хьэрой энү.

ЕгІни, шиновит гьеме
Эй хэлгъ, гьунши-мэхьэле,
Эз себэхъ зу-сери
Сохдем е доне хое.

Мерд бирден гIоси бире,
Вегирд келе кесеге,
Э зарбевоз шенд уре,
Бурри шогъгъой эн жерге.

*

Гьисд ужире одомигъо,
Е чуькле жорле сохденге,
Доренуьт келе сикегъо,
Гуйге эз гъеме звериге...

БЭГЪ НЕ ЭБРЭГЪ

Е раче шев гъминон
Э гъово не кулок, не думон,
Э асмуш менг, астарэгъо
Доренбируьт тов-тсв угъо.

Э гъирогъ келе нуькере,
Э ен мерге више-дере,
Гъушгъо, буьлбуьл эри хуьше,
Э жефевоз эдей хунде.

Бэгъиш э хъэвс офдоре
Поисд э гъирогъ нуькере,
Эдембу сэхде у «бэгъ-бэгъ»,
Кейки вохурд э у эбрэгъ.

— Шевтуь э хэйр бу, холей бэгъ, —
Мугу эзу зерде эбрэгъ, —
Сох эриме туь е ники,
Домундем ме э чуьк-чуьки.

Э у тараф эн нуькере,
Э култу мере веноре,

Веги э сертуь е зэхьмет,
Гировун мере саламет.

Никитуьре согъ гIуьмуьрме,
Э жун худо е вэхдиш ме,
Нисохум ме тынч фуьмуш,
Туь сохдиге мере комуш.

Э у тараф нуькере
Э гъэд-терме гъумгьо, сэхьре
Бебе-дедейме зигьисде,
Мере унжо лап воисде.

Вердиш нисдуьм симов зере
Э гъэд эн гIов, эн нуькере,
Энжэгъ имидме э туьни,
Вохурдейму — эй никини.

Бэгъэ э у езугъ омо,
Эбрэгъэ у э кул вено,
Зури-зури симов зере,
Берд уре эз гъэд нуькере.

Те э гъирогъ чой расире,
Те эз кул эбрэгъ фираморе,
Эз некуми бирден эбрэгъ,
Дуьме шиши э кемер бэгъ.

— Омон, муьрдуюм, туь чуь сохди?!
Кемермере туь сухунди!
Эйчуь мере туь гезири,
Э ме туь сэхд локо зери?!

Ме э туь ники сохдем,
Эз сер эн гIов ведебердем,
Э никиме сохди беда,
Э жунме туь сохдей гъэсди.

Э буьруьжевоз гьечи бэгъ
Хьэрои вегирд э сер эбрэгъ.
Терси эбрэгъ гье у сэгIэт,
Сэхд у э бэгъ келе минет:

— Бие сох э ме бэхшлемиш,
Бирем ме чешмиш, егIэлмиш.
Тоб недорум негезире,
Э дивэгIме вероморе.

Э руй эн гIов мегьил мере,
Пуч месох туь гIуьмуьрмере,
Эри корме лап пешмунуьм,
Э туь омбар ме минетуьм.

Бэгъ лэгIэ вокурде, мугу:
— Эй туь, эбрэгъ, бижотдургу,
Нисдуьм ме овом-недан
Эй туь хогьин, гьэдурнедан.

Никире сохде गरेжи
Энжэгъ эри комики
Хуби-ники дануьсдегор,
Э ники-ники вегордундогор.

И гофе гьэгте гуфдире,
Лугьонд дерафд э нуькере.
Э руй эн гIов вемунд эбрэгъ,
До тенбихьн энуре бэгъ.

ГУЬРГ НЕ ШУНЕПИП

Аста-аста гуьрг е гиле
Диромо э гьэд геле,
Чумечару сохде-сохде,
ГIэнж гирд дуьмбей эн гусбенде.

Э зарбевоз гье е гите
Берд гусбенде у шумоле,
Теретэгди, дуьл дэгъ-дэгъ,
Видовусд гуьрг э рэхъ жилгъэ.

Энжэгъ гуьрг э гъэд више
Диромоки нефес гирде,
Сер гирд эй сохде томоше
Ую дуьздире гусбенде.

Инжо сокит саламат бу,
Не сег геле, не чупон бу,
Хьозур бисдо эй фуберде
Чогъэ дуьмбее гусбенде.

Бирден омо сес тенгъэ-тенгъ,
Гуйге шендуьт гуиле не сенгъ
Гуьрг гье бирден — зэхълевежэгъ,
Шенд гусбенде — вирихд гъэчэгъ.

Гусбенд бугеш сэхд яралуь,
Гьам лербетуь, гьем гъэлпелуь,
Зури-зури э пой вэхинд
Э лой геле сэхд видовусд.

Е ченд минут гиросдди,
Гуьрг дуборе вогосдди,
Мивинуь тенгъэ-тунгъ сохдогор,
Уре гьечи терсундогор

Шунепипи — мердимазер,
Дешендигъо э више джар,
Э дуразе дундугъэвоз,
Чуьн э тевер, мисмаревоз

Хуьшге доре куфденигъо
И тенгъэ-тунгъ сохденигъо.

Гуьрг эзу лап гъэгр вечи,
Эз шунепип гуфди гъечи:

— Согъ гIуьмуьртуь непоисде,
И доргьоре эдей куфде.
Небисдори туь гъечи
Не вишебур, не хэретчи?..

— Песк туь э ме руьхшенд сохде? —
Мугу шунепип, хэндуьсде, —
Ебо туь э хуьшде дениш,
Песде гIэйб эн кесе виниш.

Согъ гIуьмуьртуь туь эз геле
Эдей пусбенд дуьздире.
Не шуьгъэм туь сирой бире,
Не туь сэхьиб геле бире..

* * *

Шунепип е кемлей дуз нисди,
У гъелбет е тике гъэлети.
Гьисдуьт ужиреш дуьздгьо-гуьрггьо,
Сэхьиб геле бирегоргьо,
Гене дуьзди сохденуьтгьо.

ПЕЛЕНГ НЕ ГЪУЬЗДУЬРМЕ

Эн сад сал пушокк,
Хэбер дуьм ишуре ме,
Расд оморот э еки
Пеленг не Гъуьздуьрме.

— Руз туь э хэйр бу, Пеленг, —
Мугу эзу Гъуьздуьрме, —
Эйчуь бирей гъечи ленг,
Негун туь эрме?

Туъ стап сиетов зерей,
Дуълхуърде хуно гешде,
Лап эз хьолиш офдорей,
Гуйге нечогън-хэсде?

Пеленг е ох вокоши,
Гирисд дамо вокурде:
— Мере нисди дуълхоши,
Гьисдуым э хьолет муърде.

Гъозие-гъэдермере
Эйтуьме гуфдируьмге,
Мидани ки луьнгмере
Гъечи шуькесд сохдиге.

Шиновусдей белки эгер
Эз товун Шом орогъи.
У гьисд келе севдегер,
Сэхьиб туку нен богъи.

Эз шори пул не девлет
Ве эз булбуле хурек,
Сер-дуъл энугирди лет,
У бири ченд е челег.

Уре э гъэд эн богъче
Э соиней эн гуьлтьо,
Ченд е келе гъэлече
Гьисди келе хунегьо.

Э диворгьо-гъичегьо
У эз були-гюшири,
Холигьо-холинчегьо
Жерге-жерге дечири.

Эз совуй нуьгъреи
Декуърде Шом шоробе,

Эз мовутгьой даран
Вокурде у партале.

Эз шори ве дуьлхоши
Ве гьем эз пул-дарамат
У гьемеруз серхоши,
Хисирени форигъэт.

Куьнж утогъ эн Шоме
Эриме бине гирдем,
И ченд салгьо унжо ме,
Эйме луле вокурдем.

Оммо у лулеймере
Гъэревошгьой эн хуне,
Гьер руз жару вегирде,
Зеренуьт вечарунде.

Сие мегез шешпон,
Мужак — дуразе вини,
Гуьломниш дануьсдени —
Лезетлуье чимени.

Оммо е мегезлереш
Э хуней эн муьрдени,
Мужак вишеиреш
Гьич э чумтуь нивини.

Рэхъэт хисире-хурде,
Е мегежиш недери,
У гьечи бири хуте,
Эз гуьлом гушесури.

Ме ох ве доле зере
Гьер руз гIэре недоре,
Вечарунде лулеймере
Вокурденуьм дуборе.

Эз гъэтрой эни кор
Эз эрэгъ омбар сохде,
Эзи турунде бигор
Бирем ме хэсде-менде.

Е гъэревош и пери,
Ме луле тох гирдеки,
Венгесд мере э хори,
Мере хэбер нисдики.

Ой, е буруж ведарафд
Увэхди эз синейме,
Мугум: эз и тIуьлом рафд
Ширине нешумойме.

Зарифете коргъои:
Се дендейме хуьрд бири,
Гье эзуровози
И дуьнгмеш шуькесд бири.

Э пушой дусд-дуьшме
Хунейме вечаруьсди,
И аслане жендекме
Э туьлкиле чаруьсди.

Имогьойле гу винуьм,
Пэхьни несохде эз ме,
Гьери хьолтуьреш дануьм,
Бирорме туь, Гьуьздурме.

— Гуьом бурам ме эйтуь,
Туь, бирор, нисди недан,
Э руйме денниш ебо туь,
Увэхди хьолмере дан.

И ченд сали ме офдем
ШемэгIней бондуре,

Э беден ю дерафдем,
Эри дошде сермере.

Э зарбевоз зерени
У кечуке эз гьову,
Зехьлейме рафдени,
Ранпмеш бирени кову.

Эз беден ю вирихде,
Гьуй биренуьм э куче,
Э тегьер эз шилоли
Е вежэгьуьсде вече.

Э гIэрей муьрдсгоргьо
Эз дес ме те ивэхди
Дебирет севорлегьо,
Етимгый гьэребэхди.

Пулатне жовонгьо,
Назуьшменде гIэруьсгьош,
Хушдуьле соймишигьо
Ве омбаре гьэригьош.

Келе-келе падшогьо,
Бигьбуране жоллодгьо,
Лап келе данандегьо
Векилгьо ве везургьо.

Ижире гьгьинор дери
Э ме, туь дануьсдени,
Эз гIуьлом бине омори
СенигIэтме гье и кори.

Туьре хуно меш гIээзи,
Хун хурденуьм те буз вини,
Хурек туь хун мегези,
Эн ме энжэгь эн инсонн.

Гъэдер-хъисоб гыч нисди
Ченгъэдер жуышдемге ме,
Омбаргъойге эз шуькесди —
Хъэлиме гъули эз десме.

Оммо гыч э бондур
Нис биреннуым вероморе,
Эз дес энур деруым э дур,
Э ки гуом и хъэйфмере.

Пеленг э дуь поевоз
Пушонире сэхд покурд,
Бирден э шоре сесевоз
ЛэгIэй хуышдере вокурд:

— Гъечуниге ме нетуьни
Бие е игърол сохим,
Эз хотур зиндегуни
Мескене дегиш сохим.

Ме эз ки Шом-орогъи
Куч бошум э ки бондур,
Туыш бэхъс мепой негъогъи,
Бош бура эзу дур.

Ини эйтуь серенжом,
Эз ме хубе несигIэт,
Туь дара э беден Шом,
Эй туь хуби гъэгъигъэт.

Шом хэвлете инсони,
Уре ченд гуьрг ишдогъи,
У энжэгъ дануьсдени
Хурде шороб не могъи.

Песде фэхъле-косибеш
Инжимиш омбар сохде,

Нуькер-гъэревошеш
Лап э бигор венгесде.

Эзумбэгъдойге севдегер
Соворе гІэиле хуно,
Гыич эз гІуьлом бейхэбер
Пих зорени енево.

Э беден Шом дерафдиге,
Э жун синей гьердуйму,
Гофмере туь сохдиге,
Зигьнадейтуь кейф мибу.

Туь мней э рангиш,
Сифеттуьш очмиш мибу,
Не и товуше гІуьломиш
Дие эйтуь тэхьл мибу.

* * *

«Согъбоши» гифдире
Эз еки гьеебо,
Угьо дес э дес зере,
Рафдуьт гьерки э ело.

Ленге Пеленг эз шори,
Видовусд зури-зури
Пой ю хори негирде,
У бондуре эй гешде.

Эзилойге Гъуьздурме
Видовусд э лой базар
Эй гешде офде Шоме,
Венгесде э ю гІэзор.

У руз себэхь зу-серн
Шом унжо оморебу,

Эри сохде алвари
Гъундогъ пуле гирдебу.

Бирден эу лерз офдо
Э сумогъ восдореки,
Ранг юш хоколуь бисдо,
Хьол ю усол бисдоки.

Эз хьэрой жун хуьшде
У совдоре эз чум шенд,
Лап гиристе-нолуьсте
Омо э хьэлов дегешт.

Гъэревошгъо зурн-зурн
Кул эн Шоме дегирдуьт,
Гье эз себэхь зу-сери
Те суьрон хорундуьт.

Дулмагъо-епрэгъигъо
Ве жуьр-бежуьре емиш,
Э пушой эн Шом угъо
Сохдуьт омбар туькуьлмиш.

У Шом хурде чигъоре
Гъуьздурме ю хьэл мисохд,
Жун юре сэгIэр доре,
Эри хуьшде кейф мисохд.

Эзу руз эйлоревоз
Шом невэхишд де э пой,
Дегешде э лерзевоз
Шевиш-рузиш мизе вой.

Эзилойге Пеленг
Офд тукуй бондуре,
Э гъечи у ленге-ленг
Вокурд лулей хуьшдере.

Се тебэгъэн хунегъо
Эз сергъови дулму бу,
Гынч э гуш бондур угъо
Е тикелеш недебу.

Э тегьер жэгІгъо э тургъо
Мегезгъо бул-булинде,
Мофдоруыт э лулегъо,
Кейф Пеленге жуык сохде.

* * *

Е пенж-шеш мегъ giroшдки,
Хэбер дуым ишмуре ме,
Вохурд тене э екн
Пеленг не Гъуыздуърме.

— Руз туь э хэйр бу, Пеленг! —
Мугу эзу Гъуыздуърме, —
Дие нисди луынгуь ленг,
Эдее диренуым ме?

Гъовойтуь очмиш бири,
Э ранг-руиш оморей,
Дуълме сохдени шори,
Туь лап гІэлемет бирей.

Сэхд гъэл гирде Пеленге,
Гъуыздуърме эзу гуфди:
— Э ме деруымгъо жиге
Э жөннетиш гынч нисди...

Э чорпон вежесде
Эз шори эни коргъо,
Пеленг лэгІэ вокурде,
Гуфди нжире гофгъо:

— Бие эзимбэгьдойгеш
Туь, бирор, гье и тегьер,
Хун севдегере кеш,
Ди уре келе сэгIэр.

У гьулгьо-гьэревошгьо
Е кем эзу динж бошут,
Хурде лугьэ-парагьо
Э угьо хуб нуьш бошут.

Меш эй гIэжел мегезгьо,
Эй энугьо вексенде гьур,
Вокунум гIэлнчонгьо
Э сергьови тукуй бондур.

*

Хуб «согьбоши» гуфдире
Угьо эз еки ебо,
Десгьоре э дес зере,
Рафдуьт гьерки э ело.

Гьуьздурме хэнде-хэнде
Э хуней севдегер рафд,
Пеленг шиллогь вешенде
Э лой тукуй бондур рафд.

ХОН НЕ КИЛЭХЬПАРУ

Овосуне — легенда

Ишму дануьсденит гIэилгьо:
Эйчуь согьруз килэхь-пару
Пэхьни бире э сулагьо,
Энжэгь шев бире э биру?

Ки и томошее нуме
Нориге э сер энү

И.гъозией энире ме
Гуюм гъони эришму.

...Э giroшде куьгъне девгъо
Е зулумкоре хон бири,
Эз дес энү одомигъо
Э муьрс ве сэгIэр дебири.

Э дуьг-дуьги эн дохьори
Э гъэлече зигъисдембу,
Эз дес энү э руй хори
Эз терс гъоме муй шендембу.

Уре пура хэзине бу,
Кул-жуьлинде суьрх-эршефи,
Гене чум ю сурой небу,
Сохденбу у темэхькори.

Деш гуж сохде э рэгIиет
Мено тозе хэрж ве бигор,
Дешенде эле э зэхьмет,
Эз жун хуьшде мисохд визор.

Ки хэрж доре ницдануьсдге
Мегирд хори не мол юре,
Кире хори не мол ницдиге —
ГIаил-духдер эн фэгъире.

Эз одомигъо тефигIэт
Хоне э сер суьргъо вебу,
У сохденбу лап хьэрекет
ГIэйб энү гьич очмиш небу.

Не шев, не руз хон е вэхдиш
Нивегирд жилэхьэ эз сер,
Суьргъой энү э чум екиш
Невохорут гьич бейхэбер.

Хон-суьргвери шеш мегъ ебо
Огол мизе е доллоке,
Хон де уре рэхъо нидо
Муйгьбой сере у чиренге.

Сур ю эри лов небире
Огол мизе хон жоллоде,
Мигъишд чум ю дире-дире,
Бура зу-зу сер доллоке.

Эз зуревоз одомигъо
Муй-руш вери гешденбируът,
Гуйте гьемей энугъо
Э гъэм ве ес дебируът.

Э улке недомундебу
Е доллокиш эз терс энугъ,
Мундегоргъош вирихдебу,
Оворе бире эз дес энугъ.

Гьечи екиш гІэїб энуре
Дануьсдегор эслогъ небу,
Хон олхогыни унегуьре,
Зулум сохде, зигъисденбу.

Энжэгъ е зинде пешумо
Дануьсденбу сур эн хоне,
Эз сергъови бирден ебо
Диребу суьрггьбой хоне.

Медемунит э мэхътели,
Гуюм эришму у киин:
Килэхъ-паруї эн шевини,
Биренигъо согъ руз пэхъни.

Килэхъ-пару э у девргъо
Чум руз пэхъни нис биренбу,

Гъушгъой гъовоире хуно
Э ов-сейлон у гешденбу.

Имогъойле ме дуьм хэбер
Туьре, цусме, жон хундогор,
Эз е косиб, эз е ранжбер,
Э е дигъле зигъисдогор.

Наргов не е хиш-кутони
Е гъополе зими-хори,
Хуне, кинле тов недери —
Бу гъеме овгъот эни.

Эри косиб келегеди
Бу е теке духделей ю,
Э гъомей улке увэхди
Гуьзел небу э рачию.

Гиснеигъош духдер-рихъон
Э чум хуьнде омбар дири,
Гене чуьн гуьл э гъэд тикон
Ушевгъ доре, веромори.

Э дигъ оmore ошугъгъо
Эз рачию эшгъ вегирде,
Э менг, чуьшме, асдарагъо
Ухшеш мизе у гуьзеле.

Е сал сэхд гиловор бисдо
Эри ранжбер лап бебэхди,
Воруш эз гъово гъич небисдо
Согъ гъеминон э у вэхди.

Гуйге гъечи эз гъэд тону
Лепуьр гІэтош эдей жесде
Гъечи сэхд бу гъизгъин энугъ
Хори-гъово эдей сухде.

Эз вэхд пушо — гуьл-савзегьо,
Эрхгьо-чойгьо хуынг бисдоруьт
Гьэбер зере лап пажируьт
Велггьой доргьо чен кулегьо.

Егъин ворущ бу гуфдире
Э дигь гудил* гердундуьт
Лово хосде, тэгиит тирде,
Хэлгь э худо минет сохдуьт.

Мол не мэхьсуьл эн ранжбергьо
Эз дес рафде пуч-гыич бисдо,
Эз гудилгьо ве ловогьо
Е жумекиш гыич небисдо.

Эну ранжбер муьрде офдо
У е теке нарговлей ю,
Кошде зими сухд, пуч бисдо,
Гуьлом небу де э чум ю.

Э хон расиренки хэбер
Хэрж эн хоне эри доре,
Нисди имид де э ранжбер,
Фирсо векил эй гуфдире:

— Се руз руьхсет дорем туьре:
Биёр расун хэрже э ме,
Енебуге духдертуьре,
Веги биёр туь эрме.

Пушотегьо э вэхд васал эз гьово ворущ — ншомге,
зимигьо, мэхьсуьлгьо эз ворущ неоморен хуынг бире,
пуч небошут гуфдире, э дигь гудил гердунденбируьт во
руш биев гуфдире. Е одомире э дуразе шохгьой доревоз
бесде эз сер те пой, мэгни хунде-хунде, берденбируьт
уре эз кучегьой дигь, эз пушой хьэстгьо, Зенгьо, дух-
дергь эз тасгьо, совучегьо э сер энугьов тигьин сохде,
мугуфдируьт: «Эз худо ворущ биево!..».

Буйругъ хоне шиновусде,
Духдер э шивси домунд,
Сер-синере куфде-куфде,
Воруше хуно гIэрс рухунд:

«Гъэфес суърхиш бисдоге
Эй гъуш у дуьсдогъини,
Эри эн у э богъ лугъге
Эз гъемей чигъо ширини.

Э хотур эн у хубе чигъо
Мере гъич нисе воиоде,
Эй хэлгIэтгъо, эршефигъо
Э хуней эн хон зигъисде.

Гисне-тешне бошумгу —
Э у кор вердуьшуьм ме,
Оммо азад зигъуьмгу
Э хунелей бебейме...»

Гъичи туфди у духделе,
Шура гIэрсгъо рухунде,
Эй бебещу дердгъой дуьле
Еки-еки вокурде.

Э и хуне э сулай бору
Эз зуревоз и ченд салгъо,
Зигъисденбу килтэхь-пару,
Гирде эй хуше дулсгъо.

Хуб согъ-руз гешде, пар зере
Эй хурде молихь-мужине,
Мирафд у э чул-дерс,
Олхогыни могошд э хуне.

Э гуш килтэхь-пару эбо
Дарафд шуьксет эн духдер,

Урс э у езугъ омо,
Невоисд духдер бу дердежер.

Духдер тэхьно дерижки,
Пар зе омо э ки энун,
Гуфди э у еки-еки
Эз товней чорей сер энун

— Эз есири хон ме туьре
Хилос мисохум бегьем,
Энжэгъ бебе гофгьоймере
Биеругу э сер-бегьем.

Себэхъ зу-сери вэхшде
У э ки хон буравгу,
Э пушой энун поисде,
Э хон гьечи гуюгу:

«Туь хон-огъо гьисдигеш
Пой мезе номусмере,
Чуьтам гьэдот гьисдиге
Бие бер духдермере.

Э бирордоморгьсеревоз
Гьул екире гирде-гирде,
Шоре гьовол-зурнеревоз
«Шох доморе» э дес гирде.

Шэгмелегьо, боргулигьо
Э дес жовонгьо дери,
Рач вераснде тебэгьгьо
Э сер гьэруьс-духдер вери.

И игьроле хон несохдге
Духдер хуьшдере су миденуь,
Войгей энун небисдоге
Духдере э чум нивинуь...»

Песде, гуьзел, туь мидани
Ме э у чуь луб миёмге,
Шори сохде, пар мизени
Э чум уре диренге.

Килэхь-пару гуфдирере
Эри бебе духдер гуфди,
Себэхьимуьн и гофгьоре
Э хон сохд мэгІлуймети.

Духдер эз дес эй нерафде,
Хон гьобул сохд и игьроле,
Келе гІэруьси нушунде,
Омо духдере эй берде.

ГІэдоти э иму гьечи —
Килэхь доморе вирихунде.
Бэхш дориге е хубе чи
У вэхд килэхьэ вогордунде.

Бирортилигьой эн домор
Гье чумачару сохденуьт,
Непоисде эзу кенор,
Килэхь доморе дошденуьт.

Песо-пушой эн хоне
Гирденбируьт сэхд нуькергьо,
Е доне кес-инсоне
Нигьншдуьт эзу жуьнд угьо.

Гье пушой гІэруьсе берде,
Бирден эз сулай эн бору,
Омо гьеебо шив кенде
ЖуьргІэтлуйе килэхь-пару.

Эз некуми килэхь хоне
Бирден палунд эз сер эну,

Песде гуйге биренгъине,
Жесде верафд э гъугъ асму.

Е муьгIуьжуьз инжо бисдо,
Гуйге хори-гъово чаруьсд,
Суьрггьой эн хон веде бисдо
Суьпуьл гьеме эз терс жэгъуьсд.

Хьэрой вегирд хон гьеебо,
Чуьн женевеьр хьуьршлуь бире,
Лерзи гуйге хори-гъово,
Сес энуре хэлгъ шинире.

— Нуькергьойме, зенит уре,
Мегьилит уре вирихде,
Небуге ме гьемешмуре
Егъыи мизенуьм эз герде.

Шендуьт угъо ченд тиркому
Э песой эн килэхъ-пару,
Оммо чигьрет юш э асму
Э пушой чум веде небу.

«И хон неки зулумкори,
Биё виниш гIэлементе,
Уьсделуьге суьрггьо вери...» —
Гьер мерд гуфди э дуьл хуьшде.

Хэлгъ э хуьшде дироморе,
Эз терс, эз сегьм ведарафде,
Дуь екире жуьргIэт доре,
Э сер эн хон рафдуьт гьеме.

Эз терс, эз гIэйб, биебури
Э нуькергьой хуьшдеревоз,
Бирэхьме хон-суьргвери,
Вирихд гьечи э сегьмевоз...

Гье эзу дуре вэхдгьоревоз
И муш пардуыш верире,
Хэлгъ эн иму э хушевоз
«Қилэхъ-пару» огол зере.

Оммо у лап чум-терс бире,
Хон и гъэгъре нидегъилуь,
Юре микишуь гуфдире,
Бири эзу вэхд гумонлуь.

Согъ руз пэхъни бирени,
Чувшме-тьоворе недире,
Э сулагъо зигъисдени,
Энжэгъ сер шев ведн бире.

СЕРНОМЕ

Гюлбогъор (поэма)

Стихигъо

Жон дедей	3
Дуьл эн солдат	3
Гитлер э зир пой солдат иму	3
И чуь рачи дигъме Мюшгуьр	3
Эри Гавриил Илизаров	3
Ватанме	4
Чуькле бирор гъэгърини	4
Тэгърифлуьни шегъсрме — Дербенд	4
Гъушегъо	4
Метелегъо-песигъэтгъой бебегъо	4
Килитлемегъо	4

Овосунегъо эри гъаилгъо

Керг не гомиш	5
Бэгъ не эбрэгъ	5
Гуьрг не шуненип	5
Пеленг не Гъуьздуьрме	5
Хон не килэхъ-пару	6

**Хизгил Давыдович
Авшалумов**

ГЮЛЬБОГОР

На татском языке

Редактор *Н. И. Гилядов*

Художник *Л. Н. Брузгин*

Художествен. редактор *Я. Д. Марковский*

Технический редактор *Р. Ю. Буттаева*.

ИБ 2635

Сдано в набор 15.03.91. Подписано в печать
24. 01. 92. Формат 70х90 1/32 Бум. типогр.
№ 1. Литературная гарнитура. Печать высо-
кая. Усл. п. л. 2,92. Уч.-изд. л. 3,04 Тир. 500.
Зак. 4215 «С» 91

Дагестанское учебно-педагогическое
издательство Госкомиздата ДССР,
Махачкала, Пушкина, 6

Типография № 7 Госкомиздата ДССР,
Махачкала, ул. Пушкина, 6.

